

Inhoud

Eerste afdeling. Een gelegenheidstoespraak	9
Tweede afdeling. Wat wij leren van de lelies op het veld en de vogels in de lucht. Drie toespraken	167
Derde afdeling. Het evangelie van het lijden. Christelijke toespraken	229
Nawoord van Pieter Vos	365
Bij de vertaling	389
Verklarende noten	391
Register van personen en zaken	419

Voorwoord

121

Ofschoon dit boekje¹ (een gelegenheidstoespraak² kan het genoemd worden, maar dan zonder de gelegenheid te hebben om van iemand een spreker te maken en iemand met volmacht,³ of de gelegenheid om van iemand een lezer te maken, iemand die *leert*) *in de werkelijkheid* een soort fantasie is en lijkt op een dagdroom, is het toch niet zonder vertrouwen en niet zonder hoop op vervulling. Het zoekt die enkeling⁴ aan wie het zich helemaal overgeeft, van wie het vraagt het in ontvangst te nemen als ware het in zijn eigen hart opgekomen,⁵ die enkeling die ik met vreugde en dankbaarheid *mijn* lezer noem,⁶ die enkeling die welwillend langzaam leest, die opnieuw leest, en die hardop leest – omwille van zichzelf. Kan het hem vinden, dan is het begrip volkomen, hoe ver ze ook van elkaar gescheiden zijn, als hij de inhoud en het begrip ervan voor zichzelf houdt in de innerlijkheid van de toe-eigening.

Als een vrouw werkt aan een altaarkleed,⁷ dan werkt zij iedere bloem zo mooi mogelijk uit als de mooiste van het veld, iedere ster zo fonkelend mogelijk als een schittering in de nacht. Zij bespaart nergens op, zij brengt het kostbaarste aan dat zij bezit. Elke andere eis aan haar leven zet ze te koop om daarvoor de benodigde tijd terug te kopen, onafgebroken dag en nacht, voor haar unieke, geliefde arbeid. Maar als het kleed dan klaar is en aangebracht op de bestemde heilige plaats, dan stelt het haar diep teleur als iemand er verkeerd naar kijkt en kijkt naar haar kunstvaardigheid in plaats van naar de betekenis van het kleed, of er verkeerd naar kijkt en een foutje opmerkt in plaats van de betekenis van het kleed. De heilige betekenis kon zij immers niet als een extra versiering in het kleed verwerken. Die betekenis ligt namelijk in degene die ernaar

122 kijkt en in diens verstaan, als hij vanuit de oneindige verte van de afstand die hen scheidt, omwille van zichzelf en zijn eigen zelf, de naaister en wat haar heeft beziggehouden helemaal vergeet. Het is geoorloofd, het is betamelijk, het is een plicht, het is een dierbare plicht, het hoogste geluk voor | de naaister om alles te doen, om het hare te doen. Maar het zou een misstap ten opzichte van God zijn, een krenkend misverstand ten opzichte van die arme naaister als iemand op die manier in de fout zou gaan en zou kijken naar wat er alleen maar is om over het hoofd gezien te worden, wat er alleen maar kan zijn – niet om de aandacht op zich te vestigen, maar integendeel opdat het door afwezigheid niet storend de aandacht op zich zou vestigen.

S.K.⁸

Naar aanleiding van een biecht⁹

123

Vader in de hemel! Wat is een mens zonder U!¹⁰ Alles wat hij weet, al is het de veelheid van het vele, wat is het slechts een brokstuk als hij U niet kent.¹¹ Al zijn streven, al is het wereldomvattend, wat is het slechts half werk als hij U niet kent, U de Ene, U die één bent en toch alles bent! Geef dus het verstand de wijsheid om dat ene te begrijpen, geef oprechtheid aan het hart om dit begrijpen te aanvaarden, geef zuiverheid aan de wil om één ding te kunnen willen. Geef in goede dagen het doorzettingsvermogen om één ding te willen, bij verstrooidheid concentratie om één ding te willen, bij lijden het geduld om één ding te willen. O, U die het begin en de voltooiing schenkt,¹² geef in de vroegte, als de dageraad doorbreekt, de jongere zijn besluit om één ding te willen, geef de oudere, als de dag ten einde loopt, de hernieuwde herinnering aan zijn eerste besluit, dat het laatste mag zijn als het eerste, het eerste als het laatste, zodat zijn leven is als dat van wie maar één ding heeft gewild. Ach, maar zo is het niet, er komt immers iets tussen. De scheidslijn van de zonde ligt ertussen. Dag in dag uit, elke dag weer, komt er iets tussen: vertraging, stilstand, onderbreking, dwaling, ondergang. Geef dus in het berouw de vrijmoedigheid om weer één ding te willen. Wel is het een onderbreking van wat men gewoonlijk doet, een onderbreking van de arbeid, als was het een rustdag, als de berouwvolle stil wordt in de belijdenis van zijn zonde en in zijn berouw alleen maar moeizaam werkt, alleen staat voor U als hij zichzelf aanklaagt. O, maar deze onderbreking is er een die de weg naar het begin terugzoekt om wat van elkaar los raakte weer samen te voegen, om in zijn verdriet te mogen inhalen wat hij naliet en in zijn bekommernis te mogen afmaken wat nog komen moet. O, U

die zowel het begin als de voltooiing schenkt, geef de overwinning op de dag van nood,¹³ zodat wat in het brandende verlangen en in het vaste voornemen niet lukte, geef dat dit wel mag lukken in het berouwvolle verdriet: slechts één ding te willen.

124 | Alles heeft zijn tijd, zegt Salomo.¹⁴ En zo spreekt ook de ervaring over wat voorbij is en achter ons ligt, net als een oudere die zijn leven nog eens doorleeft het slechts beleeft in beschouwende herinnering, net als de wijsheid van de oudere die voortkomt uit de indrukken die zijn leven naliet, die toen de gebeurtenissen zich voordeden in het jachtige bestaan, iets anders waren dan wat zij nu zijn in geruststellende herinnering. De tijden van arbeid en inspanning, van plezier en dans zijn voorbij. Het leven vraagt niets meer van de oudere en hij vraagt niets meer van het leven. Het ene raakt hem niet meer dan het andere nu het zich voordoet. Het verandert zijn oordeel niet bij het verwachten, ook niet bij een beslissing en al evenmin als hij spijt heeft. Doordat het voorbij is, is het allemaal om het even geworden, het is volkomen voorbij en laat niets in het nu over om zich toe te verhouden. O, troosteloosheid van de ouderdom, als dit het lot zou zijn van de oudere, als het zo zou zijn dat het leven ooit een enkel moment zo door een levende beschouwd zou kunnen worden dat het is alsof hij zelf niet bestaat, als zou het leven louter een voorbijgaand gebeuren zijn dat geen enkele actuele opgave in petto zou hebben voor de levende, als zouden de levende en het leven zo van elkaar gescheiden zijn in het leven, dat als dit voorbij en voorbijgegaan zou zijn, hij daardoor een afwezige zou zijn geworden. O, treurige wijsheid, als het zo zou zijn dat Salomo over alles wat menselijk is zo gesproken zou hebben dat het zou moeten eindigen op dezelfde manier als dat alles zijn tijd heeft, namelijk met de bekende woorden: “Wat voor voordeel zou iemand erbij hebben zich in te spannen, met al zijn krachten” (Prediker 3, 9)! Misschien zou de bedoeling duidelijker geworden zijn als Salomo gezegd zou hebben: er *was* tijd voor alles, alles *had* zijn tijd, om duidelijk te maken dat hij als oudere over het verleden spreekt, en dat hij eigenlijk niet tot iemand spreekt maar met zichzelf. Want wie over *het* menselijke spreekt, dat in de loop der jaren verandert, die moet er wel goed op letten om aan degene tot wie hij zich richt

duidelijk te maken wat zijn eigen leeftijd is. En met wijsheid die betrekking heeft op het veranderlijke en het tijdelijke in een mens moet je, zoals met alles wat kwetsbaar is, voorzichtig omgaan zodat ze geen schade berokkent. Alleen het eeuwige past altijd en is er altijd, is altijd waar, gaat elke mens aan, van welke leeftijd hij ook is. Het veranderlijke is er, en het is veranderd als het geweest is. En daarom is het spreken erover onderhevig aan veranderlijkheid. Wat een oudere gezegd heeft over het verleden kan wijsheid zijn, het zou | in de mond van een jongere of van een volwassene, uitgesproken over iets actueels, dwaasheid zijn. De jongere zou het niet kunnen begrijpen, de volwassene zou het niet willen begrijpen. Zelfs wie al wat ouder is, kan het helemaal met Salomo eens zijn, waar hij zegt: er is een tijd om te dansen van plezier.¹⁵ En waarom kan hij het met hem eens zijn? Omdat voor hem de tijd van dansen voorbij is en hij er dus over spreekt als over iets wat voorbij is. En of hij nu indertijd in zijn jeugdigheid en bij zijn dansplezier, zich opwond omdat het hem ontzegd werd of dat hij juist vrolijk inging op de uitnodiging ten dans, de wat oudere zal toch in alle rust zeggen: er is een tijd om te dansen. Maar voor de jeugd zijn zich naar de dans te durven haasten en thuis opgesloten moeten zitten twee zo verschillende zaken, dat het bij de jeugd niet opkomt ze als gelijken naast elkaar te zetten en te zeggen: 'Er is een tijd voor het een en een tijd voor het ander'. In de loop van de jaren verandert een mens en iedere keer als een hoofdstuk wordt dichtgeslagen spreekt hij gelijkmoedig over de gevarieerde inhoud ervan. Daaruit volgt echter niet dat hij wijzer geworden zou zijn, er is alleen maar mee gezegd dat hij veranderd is. Misschien is er nu iets dat hem verontrust, zoals dansen jongeren onrustig maakt. Het houdt hem op dezelfde manier bezig als speelgoed een kind bezighoudt. Zo verandert een mens in de loop der jaren. Oud worden is de laatste verandering, de oudere spreekt gelijkmoedig over dat alles, over al het veranderlijke dat nu voorbij is.

Maar is het verhaal hiermee uit, is nu alles gehoord wat gezegd kan worden over het mens-zijn, en over het mensenleven in de tijd? Het belangrijkste en het beslissende is daarbij immers weggelaten. Want het spreken over de natuurlijke veranderingen van het menselijk leven in de loop der jaren, samen met wat er uiterlijk gebeurt,

verschilt niet wezenlijk van het spreken over het leven van planten en dieren. Ook het dier verandert in de loop der jaren, het heeft op latere leeftijd andere verlangens dan in eerdere jaren, heeft ook bijwijken zijn plezier in het leven maar moet vervolgens ook weer het kwade ondergaan. Ja, de bloem kan later in het najaar getuigen van de wijsheid der jaren en naar waarheid zeggen: ‘Alles heeft zijn tijd, “er is een tijd van geboren worden en een tijd van sterven,”¹⁶ er is een tijd om met de voorjaarswind lichtzinnig pret te hebben en een tijd van geknakt worden door de storm in het najaar, er is een tijd van groeizame bloei bij het ruisende water, geliefd door de bron, en een tijd van verwelkt en vergeten zijn, een tijd die gezocht wordt vanwege haar pracht en een tijd van onherkenbaarheid vanwege haar lelijkheid. Er is een tijd om met toewijding verzorgd te worden en een tijd om met verachting weggegooid te worden, er is een tijd om zich in de warmte van de morgenzon te koesteren en er is een tijd om | in de nachtelijke kou te vergaan. Alles heeft zijn tijd. Wat levert het dan op om zich met alle kracht in te spannen?’ Ja, het dier kan als het uitgeleefd is met de wijsheid van de jaren zeggen: ‘Alles heeft zijn tijd, er is een tijd om van vreugde te springen, en een tijd om zich neer te leggen op de grond om te slapen, er is een tijd om vroeg wakker te worden en een tijd om uit te slapen, er is een tijd waarin je met de kudde meeloopt en een tijd waarin je je terugtrekt om te sterven. Er is een tijd om een nestje te bouwen met je liefde en er is een tijd om in je eentje op het dak te zitten. Er is een tijd om vrij naar de hemel te fladderen en een tijd om zwaar ter aarde te zakken. Alles heeft zijn tijd. Welk voordeel heeft iemand er dan van zich in te spannen met al zijn krachten?’ En als je dan tegen de bloem zou zeggen: ‘Is er verder niets te vertellen?’, dan zou zij antwoorden: ‘Nee, als de bloem gestorven is, dan is het verhaal uit’ – anders zou het verhaal er vanaf het begin en in zijn verdere verloop helemaal anders uitgezien hebben en niet pas op het einde. Want laten wij eens aannemen dat de bloem haar toespraak op een andere manier zou afsluiten en eraan toe zou voegen: ‘Het verhaal is niet uit, want als ik dan gestorven ben, dan word ik onsterfelijk,’ zou dat dan niet een bijzonder spreken zijn? Want als namelijk de bloem onsterfelijk is, dan moet de onsterfelijkheid datgene zijn wat haar verhindert te sterven en dan zou de onsterfelijkheid er al ieder moment van

I

Dit is het heilig evangelie volgens de evangelist Mattheüs, hoofdstuk 6, vers 24 tot het einde²⁰⁶

Niemand kan twee heren dienen, want hij zal de ene haten en de andere beminnen óf zich aan de ene hechten en de andere minachten. U kunt niet God dienen en Mammon. 25 Daarom zeg Ik u: weest niet bezorgd over uw leven, wat u zult eten of drinken, niet over uw lichaam, waarmee u het zult kleden. Is het leven niet meer dan het voedsel en het lichaam niet meer dan de kleding? 26 Zie de vogels in de lucht: zij zaaien niet en oogsten niet en brengen niet bijeen in schuren, en toch voedt uw hemelse vader ze; gaat u ze niet verre te boven? 27 Wie van u kan door bezorgd te zijn één el aan zijn lengte toevoegen? 28 En wat bent u bezorgd over uw kleding? Kijk naar de lelies op het veld, hoe zij groeien: zij arbeiden niet, zij spinnen niet. 29 Ik zeg u dat zelfs Salomo in al zijn heerlijkheid²⁰⁷ niet gekleed was als een van dezen. 30 Als God dan het gras op het veld dat er heden is en morgen in de oven geworpen wordt zo kleedt, zou Hij u dan niet veeleer kleden, u kleingelovigen? 31 Maakt u dan niet bezorgd door te zeggen: ‘Wat zullen wij eten?’, of: ‘Wat zullen wij drinken?’, of: ‘Waarmee zullen wij ons kleden?’ 32 Want naar al deze dingen gaat het zoeken van de heidenen uit. | Want uw hemelse vader weet dat u dit alles nodig hebt. 33 Maar zoek eerst het rijk van God en zijn gerechtigheid, dan zullen ook al deze zaken u geschonken worden. 34 Maakt u dan niet bezorgd over de dag van morgen, want de dag van morgen zal zijn eigen zorgen hebben. Elke dag heeft genoeg aan zijn eigen kwaad.

Wie kent dit heilig evangelie niet vanaf zijn vroegste jeugd? En wie heeft zich niet dikwijls verheugd over zijn blijde boodschap? Toch is het niet zondermeer een blijde boodschap. Het heeft een typische eigenschap die het pas tot evangelie maakt, namelijk dat het zich richt tot de bezorgde mens. Elke regel van dit bezorgde evangelie maakt duidelijk dat het niet geschreven is voor de krachtpatsers, voor de sterken, voor de gelukkigen, maar voor wie bezorgd zijn. O, het is zo duidelijk dat deze blijde boodschap zelf doet wat – naar haar zeggen – God doet: zij trekt zich het lot van bezorgde mensen aan en zij heeft zorg voor hen – op de juiste manier. Ach, en dat is ook nodig, want iedereen die verdriet heeft, vooral als dit lang en diep in de ziel doordringt, komt wellicht in de verleiding ongeduldig niet te willen luisteren naar menselijk gepraat over troost en hoop. Misschien heeft die verdrietige mens ongelijk, misschien is hij te ongeduldig als hij meent dat geen enkel mens met genoeg begrip over zijn zorgen kan spreken. Want wie gelukkig is, begrijpt hem niet. Wie sterk is lijkt zich, juist als hij troost, boven hem te verheffen. Wie zich om hem bekommert, vergroot zijn verdriet slechts door wat hij toevoegt. Als de zaken zo staan, dan is het maar het beste om uit te zien naar een andere leraar wiens woorden niet op een misverstand berusten, wiens opmontering geen stil verwijt inhoudt, wiens blik niet oordeelt, wiens troost niet prikkelt in plaats daarvan geruststelt.

Het bezorgde evangelie verwijst de verdrietige mens naar zulke leraren: naar de lelies op het veld en de vogels in de lucht. Bij deze goedkope leraren, die men niet betaalt met geld en ook niet door zich te vernederen, is geen misverstand mogelijk, want zij zwijgen – uit bezorgdheid om wie zorgen heeft. En alle misverstand komt toch door het spreken, juister gezegd door het feit dat alle spreken en vooral elk gesprek een vergelijking inhoudt. Als bijvoorbeeld een gelukkig mens tegen een bezorgd mens zegt: ‘Wees blij’, dan houdt die uitspraak tegelijkertijd in: ‘zoals ik ben’, en als een sterk mens zegt: ‘Wees flink’, dan | vat men dat op als: ‘zoals ik dat ben’. Maar het stilzwijgen eert de bezorgdheid en eert de bezorgde mens, zoals de vrienden van Job,²⁰⁸ die uit respect zwijgend bij die lijdende mens zaten en hem in ere hielden. En toch: zij keken naar hem! Het feit dat de ene mens de andere bekijkt, houdt reeds een vergelijking

in. Die zwijgende vrienden vergeleken Job niet met zichzelf. Dat gebeurde pas toen ze met die eer braken²⁰⁹ (die ze al zwijgend voor hem koesterden) en het stilzwijgen verbraken en zij die lijdende mens met hun gepraat lastig vielen. Maar hun aanwezigheid was voor Job aanleiding zich met zichzelf te vergelijken.²¹⁰ Niemand kan namelijk op zo'n manier aanwezig zijn dat zijn aanwezigheid voor wat betreft het vergelijken geen enkele betekenis zou hebben. Dat kan hoogstens een kind, dat dan ook een zekere overeenkomst heeft met de lelies op het veld en de vogels in de lucht. Hoe dikwijls heeft een lijdende mens niet ontdekt en geroerd ervaren, dat als er alleen maar een kind aanwezig is, er toch niemand aanwezig is. En nu de lelie op het veld! Hoe rijk zij er dan ook uit mag zien, zij vergelijkt haar welstand niet met de armoede van wie dan ook. Hoe onbezorgd zij ook in al haar schoonheid is, zij vergelijkt zich met Salomo noch met de meest ellendige mens. En al zweeft de vogel licht door de lucht, hij vergelijkt zijn lichte vlucht toch niet met de zware gang van de bezorgde mens. En al slaat de vogel dan niet op in schuren, hoewel hij rijker is dan degenen die gevulde schuren hebben, toch vergelijkt hij zijn rijke onafhankelijkheid niet met de noodlijdende mens die tevergeefs verzamelt. Nee, als je troost zoekt daar waar de lelie heerlijk bloeit op het veld – daar waar de vogel in alle vrijheid thuis is – onder de hemel: daar heerst een ongestoord zwijgen, daar is niemand aanwezig, daar is alles louter overreding.

Toch is dat slechts het geval als de verdrietige mens zijn aandacht werkelijk richt op de lelies en op de vogels, als hij zichzelf vergeet vanwege hen en hun leven, terwijl hij zo zichzelf vergetend door zichzelf ongemerkt iets van hen leert over zichzelf. Ongemerkt, want er is immers louter stilte, niemand is aanwezig, de bezorgde mens is bevrijd van elke getuige, uitgezonderd God, zichzelf – en de lelies.

Laat ons in deze toespraak overwegen hoe de bezorgde mens door de lelies op het veld en de vogels in de lucht op de juiste manier te bezien, kan leren:

er genoeg aan te hebben mens te zijn.

| *“Kijk naar de lelies op het veld”*, bekijk ze, dat wil zeggen: schenk er nauwkeurig aandacht aan, maak ze tot voorwerp, niet van een

vluchtige blik in het voorbijgaan, maar van je beschouwing.²¹¹ Daarom wordt hier ook de uitdrukking gebruikt die de predikant pleegt te gebruiken in de ernstigste en meest plechtige ogenblikken, als hij zegt: ‘Laat ons in deze gebedsstonde dit of dat beschouwen’.²¹² Net zo plechtig klinken de vermaning en de uitnodiging. Wellicht zijn er velen die in een grote stad leven en nooit een lelie zien. Wellicht zijn er velen die op het platteland leven en er dagelijks onverschillig aan voorbij gaan. Ach, hoeveel zijn er die, naar het woord van het evangelie, ze echt goed bekijken? – *“De lelies op het veld”*, want er is geen sprake van zeldzame planten die door een hovenier in zijn tuin gekweekt worden en die door kenners bekeken worden. Nee, ga naar het veld, waar geen mens zorg draagt voor die verlaten lelies en waar het toch zo duidelijk is dat zij geenszins verlaten zijn. Als deze aansporing geen uitnodiging zou inhouden voor de bezorgde mens, ach, dan was hij net als de verlaten lelie verlaten, miskend, over het hoofd gezien, zonder de zorg van mensen, totdat hij bij het op de juiste manier bekijken van die lelies begrijpt dat hij helemaal niet verlaten is.

Zo gaat de bezorgde mens het veld in en blijft staan bij de lelies. Niet zoals een gelukkig kind of een kinderachtige volwassene dat wel doet die rondloopt om de mooiste te vinden ten einde zijn nieuwsgierigheid te bevredigen door iets zeldzaams te ontdekken. Nee, in een stille, verheven stemming bekijkt hij hen zoals ze daar staan, in een talrijke, bonte menigte, de ene net zo goed als de andere – *“hoe zij groeien”*. Nu, hoe ze groeien, dat ziet hij eigenlijk niet, want het is zoals het spreekwoord zegt, dat men het gras niet kan zien groeien.²¹³ Toch ziet hij *hoe* ze groeien, of juist omdat hij niet begrijpt hoe ze groeien, ziet hij dat er iemand moet zijn die ze net zo goed kent als de tuinman zijn zeldzame planten kent, iemand die dagelijks op ze toeziet, ’s morgens en ’s avonds, zoals de tuinman toeziet op zijn zeldzame planten, iemand die ze wasdom geeft. Vermoedelijk is die iemand wel dezelfde als degene die wasdom geeft aan de zeldzame planten van de tuinman, alleen wordt daar zo gemakkelijk aanleiding tot misverstand gegeven juist door de rol die de tuinman speelt. De verlaten lelies echter, de gewone lelies, de lelies van het veld, geven de beschouwer geen aanleiding tot enig misverstand. Daar waar men een tuinman kan zien, daar waar kosten noch moeite gespaard

worden om de zeldzame planten, bezit van een rijke mijnheer, te presenteren, daar lijkt het wellicht makkelijker te begrijpen hoe ze groeien. Maar op het veld, waar niemand, | niemand, niemand zich om die lelies bekommert, hoe kunnen ze daar groeien? En toch groeien ze.

Maar dan zullen die arme lelies wel des te harder moeten arbeiden! Nee, *“zij arbeiden niet”*, het zijn alleen zeldzame bloemen die zoveel arbeid vereisen om ze aan het bloeien te krijgen. Daar waar het tapijt kostbaarder is dan in de zalen van de koning, daar wordt niet gearbeid. Als het oog van wie het aanschouwt zich verlustigt en verkwikt aan dit beeld, dan wordt zijn ziel niet bedroefd door de gedachte aan de massa arbeid en moeite die door die stakkers van arme lelies verricht moest worden om het tapijt zo mooi te krijgen. Slechts bij de voortbrengselen van de menselijke kunstvaardigheid is het zo dat het oog, verblind door de verfijning van die arbeid, zich tegelijk vult met tranen bij de gedachte aan het lijden van die arme kantwerkster.

De lelies, *“zij arbeiden niet en zij spinnen niet”*, zij doen eigenlijk niets anders dan zich op te sieren of, beter gezegd, dan er sierlijk bij te staan. Zoals in het eerste deel van het evangelie, waar gesproken wordt over de vogels, de woorden *“zij zaaien niet en oogsten niet en vergaren niet in schuren”* als het ware verwijzen naar de arbeid van de man om zichzelf en de zijnen te voeden, zo houden deze woorden over de lelies (zij arbeiden niet, zij spinnen niet) als het ware een verwijzing in naar het werk van de vrouw. De vrouw blijft thuis, zij gaat er niet op uit om de levensbehoeften bij elkaar te halen, zij blijft in huis, zij naait en spint en probeert alles zo netjes mogelijk in orde te houden: haar dagelijkse arbeid, haar ijverig werken staat meestal in verband met netheid. Zo is het ook met de lelie: zij blijft thuis, zij gaat niet naar de stad, maar zij werkt ook niet, zij spint niet – zij siert zich alleen maar op, of beter gezegd, zij staat er sierlijk bij. Als de lelie nog een zorg zou hebben, dan zou dat niet een zorg om het dagelijks brood zijn, zoals de vogel die ogenschijnlijk nog heeft want hij vliegt toch overal rond om voedsel te verzamelen, nee, de zorg van de lelie zou op echt vrouwelijke wijze verband houden met de vraag of ze nog wel mooi is en of ze er nog wel sierlijk bij staat. Maar zij is zonder zorg.